

земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзису), права користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцію): Рішення колегії Державної реєстраційної служби України від 11.12.2012.

10. Козловський А. Діалог фахівців: що запозичимо у німців? / А. Козловський // Землевпорядний вісник. – 2012. – № 7. – С. 21–22.

Вашишин М. Я. Юридические факты в правоотношениях суперфиция

Исследованы основания возникновения и прекращения правоотношений суперфиция в Украине. На основе анализа специальных законодательных норм и положений земельно-правовой доктрины охарактеризована процедура юридического оформления суперфиция. С учетом позитивного зарубежного опыта, обоснованы предложения по совершенствованию национального законодательства относительно оснований установления и прекращения суперфиция.

Ключевые слова: суперфиций, основания возникновения суперфиция, основания прекращения суперфиция, государственная регистрация вещественных прав.

Vashchyshyn M. The legal facts in superficies legal relations

The article examines the grounds of arising and termination of legal relations of superficies in Ukraine. The process of legal registration of superficies is described on the basis of the special legislation and the provisions of land-legal doctrine. Taking into account the positive foreign experience, suggestions for improving the current national legislation as for the grounds of arising and termination of superficies are justified.

Key words: superficies, grounds of superficies establishment, grounds of superficies termination, state registration of property rights.

Стаття надійшла 03 червня 2013 р.

УДК 347.6

А. О. Дутко

**ДОГОВІР ЯК РЕГУЛЯТОР СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН:
ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУКЦІЇ**

Йдеться про зростання ролі договору в сімейному праві. Аналізується договірне регулювання сімейних відносин. Розглядаються особливості конструкції сімейно-правового договору, а саме: особливий суб'єктний склад, умови, форма договору; його місце в загальній системі договорів, а також загальні вимоги щодо чинності сімейно-правових договорів.

Ключові слова: юридична конструкція, сімейно-правовий договір, конструкція договору, суб'єкти договору, умови договору, форма договору.

Постановка проблеми. Регулювання сімейних відносин за домовленістю (договором) між їх учасниками, які вправі самостійно визначати зміст своїх сімейних правовідносин за допомогою шлюбного, аліментних (договорів про надання утримання) або інших договорів є однією з засад сімейного права (ч. 2 ст. 7 СК України, ст. 9 СК України [1]). Відповідно до положень Сімейного кодексу України з'явився цілий комплекс сімейно-правових договорів, роль яких у сімейному праві повсякчас зростає.

Стан дослідження. Питання договірного регулювання сімейних відносин були предметом дослідження таких вітчизняних вчених, як В. К. Антошкіна, Т. О. Ариванюк, Г. М. Ахмач, М. В. Бориславська, І. В. Жилінкова, О. М. Калітенко, О. В. Некрасова, З. В. Ромовська, М. М. Сібільов, в роботах яких аналізуються договірні засади регулювання сімейних відносин, договірне регулювання відносин подружжя, свобода договору в сімейному праві, класифікація сімейних договорів. Погоджуємося з І. В. Жилінковою про те, що постало питання щодо розробки сучасної теоретичної концепції сімейного договору, які мають спрямовуватись на створення: а) загальної теорії договору в сімейному праві; б) деталізацію окремих видів договорів у сімейній сфері [2, с. 214].

Метою даної статті є аналіз особливостей конструкції сімейно-правового договору: його суб'єктів, умов, форми договору; місця сімейно-правового договору в загальній системі договорів.

Виклад основних положень. У кожній галузі права існують певні конструкції, розробка яких є одним з показників техніко-юридичного рівня розвитку даної галузі. Договір є однією з найдавніших та найтиповіших юридичних конструкцій, яка найчастіше застосовується в цивільному законодавстві. У сімейному праві конструкція договору має свої особливості, що зумовлені її особливостями сімейно-правових відносин, які характеризуються рівністю учасників та індивідуальним характером, що унеможливило передачу прав та обов'язків іншим особам, і суб'єктами сімейних правовідносин, а також на вимоги, що впливають з сімейно-правових відносин, не поширюється позовна давність, за винятком випадків, передбачених законом.

Сімейно-правові договори належать до договорів приватного права, адже вони є типовими для відносин, які у цілому базуються на

засадах рівності сторін, їх вільному волевиявленні та майновій самостійності. Ознакою, яка характерна для галузей приватного права, є те, що кожна галузь має свій інструмент диспозитивного методу регулювання, зокрема, цивільне право – цивільно-правовий договір, сімейне право – сімейний договір, трудове право – трудовий договір.

Сімейно-правовими вважають договори, що укладаються фізичними особами і спрямовані на встановлення, зміну або припинення сімейних прав та обов'язків [3, с. 54].

Прихильники теорії «сімейне право – підгалузь цивільного права» договори в сімейному праві розглядають як самостійну групу цивільно-правових договорів, що мають істотну специфіку, зумовлену особливостями сімейно-правових відносин. Зокрема, О. В. Некрасова сімейно-правовим договором вважає домовленість, яка має ознаки цивільного правочину, між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами як суб'єктами сімейних і водночас цивільних правовідносин, про виникнення, зміну та припинення майнових, а в окремих випадках особистих немайнових прав та обов'язків, що обумовлені їх сімейно-правовими зв'язками [4, с. 108].

Г. Ахмач визначає певні відмінності договору в сімейних правовідносинах у порівнянні з його роллю у цивільному праві, конкретизує субсидіарний порядок впливу норм Цивільного кодексу України для регулювання договірних сімейних відносин, а також роль цивільного законодавства як способу для ліквідації прогалин у сімейному законодавстві при регулюванні договірних правовідносин членів сім'ї [5, с. 151].

Сімейно-правовими можна вважати договори, що укладаються суб'єктами сімейних правовідносин і спрямовані на встановлення, зміну або припинення сімейних прав і обов'язків та є обов'язковими до виконання, якщо не суперечать вимогам СК України, інших законів України та моральним засадам суспільства. Такі договори повинні залежати від сімейно-правового статусу особи, а при їх укладанні мають значення факти шлюбу, споріднення, влаштування дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування.

До сімейно-правових договорів, окрім найпоширенішого шлюбного договору (гл. 10 СК України), належать: договори подружжя щодо умов та порядку надання утримання одне одному (ст. 78 СК України) або припинення права на утримання (ст. 89 СК України), батьки можуть укласти договір щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з них, хто проживає окремо від дитини (ч. 4 ст. 157 СК

України), визначення місця проживання дитини у разі розірвання шлюбу, порядку участі у забезпеченні умов життя дитини того з батьків, хто буде проживати окремо, так званий «договір про розірвання шлюбу» [6, с. 39] (ч. 1 ст. 109 СК України), договір матері та батька про сплату аліментів на дитину (ст. 189 СК України), та про припинення права дитини на аліменти у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно (ст. 190 СК України), договір дружини та чоловіка про визначення порядку користування нерухомим майном (ст. 66 СК України) та про поділ нерухомого майна (ст. 68 СК України) тощо.

Основні вимоги щодо чинності правочинів встановлюються цивільним законодавством. Ці вимоги повною мірою застосовуються і до сімейно-правових договорів. Зокрема для чинності сімейно-правових договорів необхідне додержання наступних загальних вимог:

1) сімейно-правові договори не можуть суперечити вимогам закону та моральним засадам суспільства (ст. 9 СК України);

2) особа, яка укладає договір, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності (наприклад, якщо дитина досягла чотирнадцяти років, вона бере участь в укладенні договору про припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно – ч. 1 ст. 190 СК України);

3) волевиявлення учасника договору має бути вільним і відповідати його внутрішній волі;

4) договір має укладатися у формі, встановленій законом;

5) договір має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним;

6) договір, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей (ч.ч. 2–6 ст. 203 ЦК України [7]).

Основна мета сімейного договору – спрямованість на виникнення, зміну та припинення сімейних прав та обов'язків. Г. Ахмач зазначає, що «роль договору у цивільному та сімейному праві має певні відмінності, – у сімейному праві договір має менше значення в порівнянні з його роллю у цивільному праві, оскільки договір у сімейному праві не може бути самостійною підставою для виникнення або припинення сімейних правовідносин, він може бути тільки підставою для зміни сімейних правовідносин (виняток становить договір про патронат)» [5, с. 156].

Особливим видом сімейно-правових договорів, які відповідають меті виникнення сімейних правовідносин, є договір про патронат та договір сурогатного материнства. З приводу останнього І. Я. Верес

зазначає, що «його основною метою є реалізація дружиною та чоловіком права на материнство та батьківство, передбачене у ст.ст. 49–50 СК України, у випадку, коли дружина з фізіологічних причин не може самостійно виносити та народити дитину... Укладення договору між подружжям і сурогатною матір'ю спрямоване на виникнення сімейних відносин між подружжям і новонародженою дитиною» [8, с. 163].

Основна конструкція договору закріплена в Цивільному кодексі України, а конструкції договорів, закріплені в інших нормативних актах (Кодексі законів про працю України, Кодексі адміністративного судочинства України, Сімейному кодексі України та ін.), повинні відображати основні структурні елементи даної конструкції. Конструкція договору складається з наступних елементів: суб'єктний склад договору, його умови (предмет, строк), права та обов'язки сторін, форма договору.

Суб'єктами сімейно-правових договорів є подружжя, батьки дитини, батьки та діти, інші члени сім'ї та родичі, відносини між якими регулює СК України (ч. 1 ст. 9 СК України), а також особи, які проживають однією сім'єю, або родичі за походженням, відносини яких не врегульовані СК України (ч. 2 ст. 9 СК України). Залежно від суб'єктного складу можна виділити наступні групи сімейно-правових договорів: 1) договори подружжя – договір про порядок користування майном, шлюбний договір, аліментний та ін.; 2) договори осіб, які проживають однією сім'єю; 3) договори батьків щодо виховання та утримання дитини; 4) договори між батьками та дітьми; 5) договори родичів; 6) договір, стороною якого є сурогатна мати. До сімейно-правових слід віднести договори, однією із сторін в яких є орган, який прийняв рішення про створення прийомної сім'ї чи дитячого будинку сімейного типу, орган опіки та піклування в договорі патронату.

Змістом окремих сімейно-правових договорів є лише майнові права та обов'язки (шлюбний, аліментний договір). Так, предметом шлюбного договору є лише майнові відносини між подружжям, їх майнові права та обов'язки, у ньому можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків. У шлюбному договорі може бути визначене майно, яке дружина, чоловік передає для використання на спільні потреби сім'ї, а також правовий режим майна, подарованого подружжю у зв'язку з реєстрацією шлюбу. Сторони можуть домовитись про можливий порядок поділу майна, у тому числі і в разі розірвання шлюбу (ст. 97 СК України). Встановлено й обмеження щодо предмета шлюбного договору, зокрема, ним не регулюються особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми,

не можна зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені Сімейним кодексом, а також ставити одне з подружжя у надзвичайно невідповідне матеріальне становище.

Істотними умовами сімейно-правового договору можна вважати предмет, строк та інші, які необхідні для договорів даного виду. Наприклад, предметом договору про сплату аліментів є надання утримання однією стороною іншій стороні. У такому договорі сторони визначають розмір, умови, способи і порядок виплати аліментів, підстави зміни і розірвання договору, форми та умови відповідальності за не своєчасну виплату аліментів, а також строки дії договору.

В окремих випадках договір може містити умови майнового та немайнового характеру (наприклад, договір щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з них, хто проживає окремо від дитини – ч. 4 ст. 157 СК України).

Строки сімейно-правових договорів самостійно визначаються учасниками договірних правовідносин. Так, у договорі про сплату аліментів на дитину батьки визначають строки їх виплати (ст. 189 СК України), у шлюбному договорі може бути встановлено загальний строк його дії, а також строки тривалості окремих прав та обов'язків, може бути встановлена чинність договору або окремих його умов і після припинення шлюбу (ст. 96 СК України).

Форма сімейно-правових договорів – письмова, як правило, нотаріально посвідчена, в окремих випадках потребує державної реєстрації (наприклад, договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно – ст. 190 СК України). Слід зазначити, якщо сторони домовилися щодо усіх істотних умов договору, що підтверджується письмовими доказами, і відбулося повне або часткове виконання договору, але одна із сторін ухилилася від його нотаріального посвідчення, суд може визнати такий договір дійсним. У цьому разі наступне нотаріальне посвідчення договору не вимагається (ч. 2 ст. 220 ЦК України). Не виключається укладення договорів у простій письмовій та усній формі (законодавець вживає термін «домовленості»).

Законодавець передбачив випадки обов'язкового укладення сімейного договору, зокрема, «договору про розірвання шлюбу» (ст. 109 СК України), договорів про влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (патронат – ст. 252 СК України, передача дитини в прийомну сім'ю – ч. 2 ст. 256-4 СК України, створення дитячого будинку сімейного типу – ч. 2 ст. 256-8 СК України).

Сімейне законодавство не містить спеціальних норм щодо укладення, зміни та розірвання сімейних договорів. При регулюванні цих питань слід керуватися загальними положеннями ЦК України про правочини, зобов'язання та договори, враховуючи при цьому специфіку сімейно-правових договорів.

Цілком погоджуємось, що договір у сімейних правовідносинах має правові підстави для визнання його самостійності в порівнянні з цивільно-правовим, проте при цьому необхідно взяти до уваги істотний вплив цивільно-правового договору як загальноправової бази (принципи, конструкція договору) для створення сімейного договору, а також застосування норм Цивільного кодексу України для регулювання договірних сімейних відносин у субсидіарному порядку [5, с. 156].

Висновки. Конструкція договору в сімейному праві складається з наступних елементів: суб'єктний склад договору, його умови (предмет, строк), права та обов'язки сторін, форма договору та загалом має такі ознаки: 1) вільне волевиявлення учасників; 2) визначеність прав та обов'язків сторін, а також поведінки, яка може виражатися в дії або бездіяльності; 3) спрямованість на встановлення, зміну або припинення сімейних правовідносин; 4) спрямованість на досягнення конкретної мети, яка не повинна суперечити нормам позитивного права; 5) об'єктивізація в певній формі, яка встановлена законодавчо для певних видів договорів, або обирається сторонами.

У СК України слід закріпити норми, які б регулювали загальні вимоги укладення, зміни та розірвання договору, межі договірної ініціативи учасників сімейних правовідносин, наслідки недодержання при укладенні договору вимог закону.

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.

2. Жилінкова І. Сфера застосування та класифікація договорів у сучасному сімейному праві / І. Жилінкова // Право України. – 2012. – № 9. – С. 206–214.

3. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / за ред. С. О. Харитонова. – Харків, ТОВ «Одісей», 2006. – 552 с.

4. Некрасова О. В. Розвиток договору як регулятора сімейних відносин / О. В. Некрасова // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – Т. 24 (63). – № 2. – 2011. – С. 104–109.

5. Ахмач Г. М. Вплив цивільного права на регулювання договірних правовідносин членів сім'ї / Г. М. Ахмач // Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 51. – С. 151–157.

6. Ромовська З. В. Українське сімейне право: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / З. В. Ромовська. – К.: Правова єдність, 2009. – 500 с.

7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.

8. Верес І. Я. Договір про сурогатне материнство / І. Я. Верес // Науковий вісник УжНУ. Серія Право. – Вип. 20. – Ч. 2. – Т. 1., 2013. – С. 163–165.

Дутко А. О. Договір как регулятор общественных отношений: особенности конструкции

Речь идет о возрастающей роли договора в семейном праве. Анализируется договорное регулирование семейных отношений. Рассматриваются особенности конструкции семейно-правового договора, а именно: особый субъектный состав, условия, форма договора, его место в общей системе договоров, а также общие требования действительности семейно-правовых договоров.

Ключевые слова: юридическая конструкция, семейно-правовой договор, конструкция договора, субъекты договора, условия договора, форма договора.

Dutko A. O. Contract as a regulator of family relations – construction features

The article deals with the growing role of a contract in family law. The contractual regulation of family relations is analysed. It's also described the features of a design of family law agreement, such as: special subjects, conditions, form of contract, and its place in the general system of contracts and the general requirements for effective family law contracts.

Keywords: legal structure, family law contract, contract structure, subjects of a contract, contract terms, contract form.

Стаття надійшла 18 червня 2013 р.

УДК 347.965.42

В. М. Махінчук

**ДО ПИТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ПРОЦЕДУР
ВИРІШЕННЯ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ
У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Досліджуються форми захисту прав суб'єктами підприємницьких відносин. Простежуються альтернативні процедури врегулювання підприємницьких спорів у контексті зарубіжного досвіду.

Ключові слова: підприємницький спір, господарський процес, арбітраж, медіація, врегулювання спору.